

اشخاص حقوقی

❖ تابعیت شخص حقوقی

❖ اقامتگاه شخص حقوقی

❖ انواع اشخاص حقوقی

شخصیت حقوقی مرتبط با سرشت و فطرت انسان بوده و متعلق به شخص طبیعی است بدین معنی که اشخاص حقیقی دارندگان واقعی حقوقی و تکالیف می باشند اما اشخاص دیگری هم در اجتماع فرض می شوند، که وجود طبیعی ندارند بلکه دارای وجود فرضی و اعتباری می باشند. به این نوع اشخاص، اشخاص حقوقی می گویند مانند انجمن ها، شرکت ها و مؤسسات و سازمان ها به این تعبیر شخص حقوقی موجود اجتماعی و فعالی است که به تجویز قانون و از اجتماع دو یا چند شخص حقیقی ایجاد می شود و قانون برای او شخصیت قانونی و اهلیت مدنی جداگانه ای قائل شده است و وجود او منشأ آثار و منبع مستقل و جدا از تشکیل دهندگان و مؤسسين خود بوده و دارای کلیه حقوق و تکالیفی است که قانون برای اشخاص حقیقی شناخته است.

که به بیان دیگر، می توان گفت وقتی تعدادی از افراد انسان برای هدف یا اهداف مشترکی برابر قوانین و یا اساسنامه و یا قرارداد با هم همکاری و فعالیت نمایند. نتیجه فعالیت های گروهی و جمعی آنها به نام و حساب هیچ یک از آن افراد گذشته نمی شود بلکه به نام و به عنوان شخص

حقوقی محسوب می شود. مانند اینکه تعدادی از افراد به نام پزشک، پرستار و پرسنل اداری برای انجام خدمات پزشکی با هم همکاری نموده و به معاینه و معالجه افراد مریض اقدام نمایند. کلیه اقدامات آنها به بیمارستان یا مؤسسه بهداشتی درمانی انجام می شود و یا اینکه تعدادی از افراد هر یک سرمایه ای را فراهم نمایند و با مجموع سرمایه به فعالیت های تجاری براساس قوانین و مقررات تجارت پردازند. نتیجه فعالیت های آنها به نام و حساب شرکت تجاری محسوب می شود.

بنابراین اشخاص حقوقی دارای همان حقوق و وظایفی هستند که افراد حقیقی دارند به جز حقوقی که منحصراً ملازمه با فطرت و سرشت انسانی دارد و مختص فرد زنده یعنی انسان و شخص حقیقی می باشد که در این زمینه ماده ۵۸۸ قانون تجارت چنین می گوید:

شخص حقوقی می تواند دارای کلیه حقوق و تکالیفی شود که قانون برای افراد قائل است مگر حقوق و وظایفی که بالطبع فقط انسان ممکن است دارای آن باشد مانند حقوق و وظایف ابوت و بُنوت و غیره به این جهت گفته می شود اشخاص حقوقی مانند اشخاص حقیقی به وجود می آیند، زندگی می کنند و می میرند و به وجود آمدن آنها در حقیقت تشکیل و ثبت قانونی آنها است و زندگی و حیات آنها همان فعالیتی است که برای رسیدن به اهداف خاص خود عهده دار می گردند و مرگ اشخاص حقوقی هم انحلال آنها است. حال که تا حدودی با حقوق و تکالیف شخص حقوقی آشنائی حاصل شد چون موضوع بحث، حقوق بازرگانی است دانستن نکات زیر در مورد شخص حقوقی لازم به نظر می رسد:

۱. اشخاص حقوقی مانند اشخاص حقیقی دارای اسمی هستند که همان اسم تجارتي آنها است و اشخاص حقوقی دیگر نمی توانند از آن استفاده نموده و آن را برای خود انتخاب نمایند.

۲. اشخاص حقوقی دارای اهلیت تمتع و استیفاء بوده از حقوق و تکالیف خود بهره مند و برخوردار هستند و می توانند حقوق خود را اعمال نمایند.

۳. اشخاص حقوقی مانند اشخاص حقیقی دارای قوهٔ اعتبار و فرضی هستند و اراده آنها به وسیله اداره کنندگان آنها اعلام و ابراز می شود که از طرف آنها مجاز به فعالیت هستند و وقتی به نام اشخاص حقوقی اراده آنها اعلام می گردد جدای از اراده فردی و شخصی آنها است برای اینکه به نام شرکت یا موسسه اموری را انجام می دهند. همچنان که ماده ۵۸۹ قانون تجارت می گوید تصمیمات اشخاص حقوقی به وسیله مقاماتی که به موجب قانون یا اساسنامه صلاحیت اتخاذ تصمیم دارند گرفته می شود.

تابعیت شخص حقوقی

شخص طبیعی دارای تابعیت معین و مشخصی می باشد و تابعیت رابطه سیاسی و معنوی است که فردی را به حکومت و یا دولتی مرتبط می نماید به همین کیفیت شخصی حقوقی هم دارای تابعیتی می باشد. همچنان که ماده ۵۹۱ قانون تجارت می گوید: اشخاص حقوقی تابعیت مملکتی را دارند که اقامتگاه آنها در آن مملکت می باشد. بنابراین، هر شرکت یا مؤسسه در هر کشوری که تشکیل شده باشد تابعیت همان کشور را خواهد داشت.

اقامتگاه شخص حقوقی

همان طوری که شخص حقیقی به موجب قانون دارای اقامتگاه می باشد، شخص حقوقی هم می تواند اقامتگاهی داشته باشد که هم در قانون مدنی و هم در قانون تجارت تصریح گردیده است و برابر ذیل ماده ۱۰۰۲ قانون مدنی اقامتگاه اشخاص حقوقی مرکز عملیات آنها است لکن ماده ۵۹۰ قانون تجارت اقامتگاه اشخاص حقوقی را چنین تعریف نموده است: اقامتگاه شخص حقوقی محلی است که اداره شخصی حقوقی در آنجا است. بعضی عقیده دارند که بین قانون مدنی و تجارت در مورد اقامتگاه شخص حقوقی اختلاف وجود دارد به این معنا که مرکز عملیات به محلی گفته می شود که فعالیت کاری و تخصصی و فنی شخصیت حقوقی در آنجا انجام می شود در صورتی که محل اداره شخص حقوقی یعنی محلی که هیئت مدیره و مجمع عمومی و بازرسان در آنجا تشکیل جلسه می دهند لکن با کمی تعمق معلوم می گردد که مرکز عملیات و محل اداره شخص حقوقی در معنا و مفهوم یکی است و بین قانون تجارت و قانون مدنی در خصوص اقامتگاه شخص حقوقی تضادی وجود ندارد. اما نکته که توضیح آن لازم می باشد این است که هم در قانون مدنی و هم در قانون تجارت و هم در قانون آئین دادرسی مدنی و قانون ثبت و قانون مالیات های مستقیم مصوب سال ۱۳۶۶ به اهمیت اقامتگاه تصریح گردیده و ماده ۹۹ قانون تجارت برای حضور مجمع عمومی عادی بر هویت کامل و اقامتگاه صاحبان سهام تأکید نموده است.

انواع اشخاص حقوقی

❖ اشخاص حقوقی در حقوق خصوصی

❖ اشخاص حقوقی عمومی

اعمال حاکمیت

اعمال تصدی

اشخاص حقوقی در حقوق خصوصی

❖ سازمان‌ها و مؤسسات غیر تجاری

❖ شرکت‌های تجاری

اشخاص حقوقی خصوصی نوع اول دارای اهداف و مقاصد غیر تجاری می‌باشند همچنان‌که ماده ۵۸۴ قانون تجارت می‌گوید تشکیلات و مؤسساتی که برای مقاصد غیر تجاری تأسیس شده یا بشوند از تاریخ ثبت در دفتر ثبت مخصوصی که وزارت عدلیه معین خواهد کرد شخصیت حقوقی پیدا می‌کنند که ماده ۱ آئین‌نامه اصلاحی ثبت تشکیلات و مؤسسات غیر تجاری مصوب سال ۱۳۳۷ درباره مؤسسات مزبور چنین می‌گوید: مقصود از تشکیلات و مؤسسات غیر تجاری موضوع ماده ۵۸۴ قانون تجارت کلیه تشکیلات و مؤسساتی است که برای مقاصد غیر تجاری از قبیل امور علمی یا ادبی یا خیریه و امثال آن تشکیل می‌شود اعم از اینکه مؤسسين و تشکیل دهندگان آنها قصد انتفاع داشته یا نداشته باشند و در تبصره ذیل ماده ۱ آئین‌نامه اصلاحی ثبت تشکیلات و مؤسسات غیر تجاری گفته شده که تشکیلات و مؤسسات مزبور می‌توانند عنوانی از قبیل انجمن و کانون و امثال آن انتخاب نمایند.

بنابراین با در نظر گرفتن مواد مذکور می‌توان گفت کلیه مؤسسات و سازمان‌هایی که به منظور و اهداف غیر تجاری تشکیل می‌شوند و جزء دستگاه‌های دولتی نباشند. در شمار اشخاص حقوقی در حقوق خصوصی می‌باشند مانند انجمن‌های خیریه و نیکوکاری و کانون و کلاء و انجمن‌های علمی و فرهنگی و بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها و غیره و فرق بین اشخاص

حقوقی در حقوق عمومی و اشخاص حقوقی در حقوق خصوصی این است که اشخاص حقوقی نوع اول به محض به وجود آمدن دارای شخصیت حقوقی بوده و احتیاج به ثبت ندارند ولی اشخاص نوع دوم از تاریخی که برابر ضوابط و مقررات در مراجع ذیصلاح به ثبت می‌رسند شخصیت حقوقی پیدا می‌نمایند و شرایط و چگونگی و نحوه ثبت آنها به موجب قوانین مختلف و آئین‌نامه‌های مربوطه تعیین گردیده است.

اشخاص حقوقی عمومی

به منظور و اهداف خاصی تشکیل می‌شوند که نوعاً دادن سرویس و خدمات عمومی است و در چارچوب ضوابط و قوانین و مقررات خاصی به وجود می‌آیند مانند وزارتخانه‌ها، شهرداری‌ها و سایر مؤسسات دولتی که در این خصوص ماده ۵۸۷ قانون تجارت چنین می‌گوید:

مؤسسات و تشکیلات دولتی و بلدی به محض ایجاد و بدون هیچ احتیاجی به ثبت دارای شخصیت حقوقی می‌شوند.

با توجه به این ماده کلیه سازمان‌ها و مؤسسات دولتی مانند وزارتخانه‌ها و بیمارستان‌ها و دانشگاه‌ها و غیره به محض ایجاد و تأسیس دارای شخصیت حقوقی می‌شوند و احتیاجی به ثبت ندارند و چون مرتبط به دولت و حکومت بوده و هدف آنها خدمت به جامعه و حفظ حقوق افراد آن جامعه در ابعاد و سطوح مختلف است، به آنها شخصیت حقوقی یا شخص حقوقی در حقوق عمومی می‌گویند که چون جزء تشکیلات حکومتی دولت می‌باشند، طبعاً

دو نوع وظیفه متمایز از هم انجام می دهند که یک نوع به تشکیلات حکومت مربوط می شود و آن کلیه اقدامات و اعمالی است که به منظور حفظ حاکمیت و تأمین منافع و مصالح عمومی و اجتماعی اعمال می گردد. و دیگری تصدی و اقدام و اعمالی است که دولت و هر یک از ارگان های وابسته به آن به منظور دادن خدمت لازم به اتباع کشور انجام می دهند. به این اعتبار در حقوق اداری می گویند.

اعمال حاکمیت

به آن دسته از اقدامات دولت گفته می شود که در چارچوب قانون اساسی و قوانین عادی و آئین نامه ها و تصویب نامه ها از وظایف او می باشد و برای منافع عمومی ضرورت دارد و از جمله آنها دفاع از کشور تمامیت ارضی آن و برقراری نظم و امنیت و برخورد قاطع با اشرار و قاچاقچیان و به کیفر رساندن مجرمین و تنظیم و برقراری روابط فرهنگی و سیاسی و تجاری با سایر دول و کلیه اقدامات و فعالیت هائی است که برابر قوانین مزبور از وظایف اساسی دولت و حکومت می باشد و دولت می تواند آنها را اعمال نماید و سایر اشخاص حقوقی از چنین حقوقی برخوردار نمی باشند. و ماده ۱۱ قانون مسؤولیت مدنی که راجع به خسارت وارده از ناحیه مأمورین دولت و شهرداری ها و وابسته به آنها می باشد در مورد اعمال حاکمیت چنین تصریح دارد. (... ولی در مورد اعمال حاکمیت دولت هرگاه اقداماتی که بر حسب ضرورت برای تأمین منافع اجتماعی طبق قانون به عمل آید و موجب ضرر دیگری شود دولت مجبور به پرداخت خسارت نخواهد بود.) بنابراین به حکم قوانین مزبور در مواردی که مأمورین مربوطه

برای حفظ و تأمین منافع و مصالح جامعه اعمالی انجام دهند که ضرورت داشته باشد و به کسی خسارتی وارد شود دولت مسؤول و مجبور به پرداخت آن نخواهد بود.

اعمال تصدی

اعمال تصدی به دسته دیگری از اقدامات دولت گفته می شود که به منظور تأمین منافع عمومی و اجتماعی و مایحتاج و ارزاق عمومی و دادن سرویس و خدمات لازم به افراد جامعه انجام می گیرد و همانند تکالیف و وظایف اشخاص حقوقی و شرکت های خصوصی است مانند توزیع کالا، خرید و فروش اجناس و غیره.

حقوق و وظایف و اقامتگاه و تابعیت شخص حقوقی

ماده ۵۸۸

شخص حقوقی می تواند دارای کلیه حقوق و تکالیفی شود که قانون برای افراد قائل است (۱) مگر حقوق و وظایفی که بالطبع فقط انسان ممکن است دارای آن باشد مانند حقوق و وظایف ابوت - بنوت و امثال ذلک.

(۱). نظریه ۷/۱۳۲۴۹ - ۱۳۷۱/۱۲/۲۶. ح.ق: اشخاص حقوقی می توانند نسبت به احکام و

قرارهای صادره که به ضرر آنها باشد اعتراض نمایند.

ماده ۵۸۹

تصمیمات شخص حقوقی به وسیله مقاماتی که به موجب قانون یا اساسنامه صلاحیت اتخاذ تصمیم دارند گرفته می شود.

ماده ۵۹۰

اقامتگاه شخص حقوقی محلی است که اداره شخص حقوقی در آنجا است (۱).

(۱). از قانون مدنی مصوب ۱۳۱۴/۱/۲۰:

ماده ۱۰۰۲ - اقامتگاه هر شخص عبارت از محلی است که شخص در آنجا سکونت داشته و مرکز مهم امور او نیز در آنجا باشد اگر محل سکونت شخصی غیر از مرکز مهم امور او باشد مرکز امور او اقامتگاه محسوب است.

اقامتگاه اشخاص حقوقی مرکز عملیات آنها خواهد بود.

ماده ۵۹۱

اشخاص حقوقی تابعیت مملکتی را دارند که اقامتگاه آنها در آن مملکت است (۱).

(۱). از قانون مدنی مصوب ۱۳۱۴/۱/۲۰:

ماده ۱۰۰۲ - اقامتگاه هر شخص عبارت از محلی است که شخص در آنجا سکونت داشته و مرکز مهم امور او نیز در آنجا باشد اگر محل سکونت شخصی غیر از مرکز مهم امور او باشد مرکز امور او اقامتگاه محسوب است.

اقامتگاه اشخاص حقوقی مرکز عملیات آنها خواهد بود.